

УДК 008+130.2

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ (ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Чумаченко О.П.

У статті досліджується творча діяльність як чинник соціокультурного розвитку (західноєвропейський контекст). В конкретному історичному періоді творча діяльність визначається у якості відповідної форми, яка відображає основні етапи соціокультурного розвитку даного історичного періоду. Дослідження зміни даних форм в контексті соціокультурного розвитку свідчить про те, що творча діяльність є чинником соціокультурного розвитку (західноєвропейський контекст).

Ключові слова: *творча діяльність, чинник, взаємовплив, соціокультурний розвиток, західноєвропейський контекст.*

Дослідження проблематики феномена творчості в контексті динаміки соціокультурного розвитку неодноразово привертало до себе увагу як вітчизняних, так і західних культурологів. Варто згадати таких дослідників як О.Афанасьєва, Г.Батищев, П.Гайденко, М.Дяченко, О.Лосєв, І.Поліщук, О.Оніщенко, В.Соловійов, В.Шейко. Але слід зазначити, що особливо доречним і актуальним є проведення спеціального комплексного дослідження стосовно визначення творчості у якості чинника соціокультурного розвитку (західноєвропейський контекст).

Мета статті – довести, що творчість виступає чинником соціокультурного розвитку (західноєвропейський контекст).

У первісності і античності творчість є колективною діяльністю, тому що творча активність актуалізувалась переважним чином в контексті колективних дій, тобто ритуалів і обрядів. Людина бере співучасть у колективних діях, але ні у якому разі не усвідомлює себе у якості індивідуального творця.

З розвитком рабовласництва у обрядово-ігровій формулі творчої діяльності з'являються відповідні елементи рефлексії у вигляді авторських спроб відокремити деякі певні атрибутивні характеристики творчості. Творча активність ототожнюється з божественним магічним даром. Божественна творчість, по Платону, займає вище положення, тому що вона створює вищі цінності, людська ж діяльність залежить від божественної, нею визначається. Усяка діяльність є наслідування божественної творчості, але не стільки шляхом конструктивної діяльності, скільки спогляданням її сутності. «Для Платона творча активність є моментом перехідності «божественної еманції» у певну матеріальну форму. Подібна перехідність є «шляхом очищення», уособлення «душі від тіла», засіб

зосередження «в самому собі». Такому розвитку сприяє «божественне мистецтво», образом якого є число» [7, 6].

О.Ф. Лосев зауважує, що творчість визначалась за її родовою ознакою, уособленням якої було «людське живе тіло» [2, 381]. Дослідник наголошує, що у античності на першому плані опинилась не душа і розум, не особистість, не суспільство, не історизм, а живе тіло. Тілесність – основна категорія, яка покладена в основу усіх форм античної культури. Живе тіло людини, яка мислить за допомогою і за метою общино-родового колективу є одним з основних предметів античного мислення.

Але не слід забувати, що фізичним тілом і живою річчю у класичному періоді Античної доби був саме раб. У даному аспекті відображення проблематики розуміння раба як речі, в концепції Аристотеля, творчість виступає саме у якості форми прояву природної властивості речей. Природна властивість речей відображається у тому, що, по Аристотелю, раб в період рабовласницької формації є не людиною і не особистістю, а є живою річчю (фізичним тілом), яке була саморухомим, хоча спрямовувала цей саморух воля рабовласника. Раб - річ є живе тіло, яке виконує працю в міру своїх фізичних сил, в граничному узагальненні це є космос у вигляді саморухомої живої істоти. «Ім ніхто і нічого не рухає, але він сам рухає своїми силами, визначаючи тим самим і все, що є у ньому» [3, 448].

Таким чином, слід зазначити, що в античній культурі функціональний розподіл діяльнісної активності на творчу і нетворчу залежав від ідеальних (Платонівська концепція) та матеріальних (Аристотелівська концепція) ознак людського існування, і співвідносно з цим характеризував людину як матеріальну та космічну тілесність. Спостерігати ідеальну досконалість Космосу за допомогою розумової інтенції позначає отримання необхідних, для аналогічної гармонізації тілесно-чуттєвих проявів людського суспільного життя, знань. «Тому творчість тлумачиться, перш за все, як інтелектуальна активність, реалізована у чуттєвих формах, але розділених за функціонально-цільовим призначенням, споконвічно встановленим законами Всесвіту» [7, 6].

В класичному періоді, в аспекті функціонального розподілу діяльності по суспільному призначенню (концепція Протагора, Алкідама, Горгія), творчість виступає формою суспільного призначення. Переорієнтація виховання на реальні потреби остаточно відбувається за часів Протагора, який довів, що «людина є мірою усіх речей». Творчість виступає формою «персоніфікації» позицій громадянської більшості. Це відобразило відповідні особливості культурного життя в умовах грецької демократії, наприклад в Афінах усі вільні громадяни повинні були пройти курс у кіфариста, «необізнаність з цим мистецтвом розцінювалось як варварство, ознака внутрішньої зіпсованості» [6, 15].

Розглядаючи інтерпретації творчості в проекції культури еллінізму, слід зазначити, що творчість виступає формою адаптації до суспільного буття. Творчість це вивчення законів природи, логіки соціального буття, що якнайліпше до нього адаптуватися, та відчутти себе комфортно. Творчість - це здатність тілесного і духовного розчинення індивіда у соціально природному порядку буття через «апатичне» до нього ставлення.

У II столітті до н. е. творчість стає зразковою формою соціальної поведінки а згодом і професійно станової. Цьому сприяло те, що політика Римської імперії

підтримувала «індустрію розваг», яка була зорієнтована на зовнішню привабливість, і завдяки цьому відчувалась потреба у підвищенні професійної підготовки акторів і музикантів. Актори і музиканти починають змагатися один з одним на звання найкращого, за виступи у імператора або патриціїв віртуози отримують величезні гонорари. Вони починають користуватися величезним попитом. А викладачі музики, танців і акторської майстерності вважаються забезпеченими людьми. Як приклад «Марціал у листі до свого друга не жартуючи радить його сину обрати своєю професією викладання музики, і у такому випадку, вважає він, кар'єра йому забезпечена»[6, 32].

В християнській культурі пізнання світу і бога біблейський мудрець здійснював переживаючи і спостигаючи життя в глибинах свого духу. Цей суперечний комплекс чисто людських відношень і переживань висовує на перший план у християнстві особистісну психологію. В проекції апологетів Татіана, Гермія, Арнобія, Тертуліана, Клімента, Юстина творчість виступає формою внутрішнього духовного стану. У контексті соціокультурного розвитку пізньої античності творчість як форма внутрішнього духовного стану, віддзеркалює такі явища як проблема кризи рабовласницької формації, занепад античної економіки, процес співвідносного з'єднання і переосмислення на основі греко-римської культури єгипетських, персидських, древні єврейських ідей і культурно-історичних традицій. Усі ці зазначені форми у добу еллінізму і пізньої античності віддзеркалюють особливості переходу від чуттєво-матеріального космологізму до абсолютно - особистісного монотеїзму (християнства).

У культурі раннього Середньовіччя творчість є богоугодною справою, у творчості цінується професійна майстерність у вигляді вмінь та навичок писати за еталонами, визнаними в якості зразків-канонів освітньою практикою церкви.

Творчість виступає як своєрідна духовна дисципліна (Августин, Василь Кесарійський), за допомогою якої обґрунтовується наявність божественного змісту. Творчість – це ідеальний зразок, тому що оволодіння цією певною своєрідною дисципліною, сприяє тому, що художник підпорядковує матеріал, з яким він працює формі ідеального зразка (Лактацій). Творчість розглядається як чуттєва форма пізнання цього зразка, як ефективний засіб приєднання до трансцендентних знань (Іоанн Златоуст, Іосіф Студіт). Знання втрачають вигляд формально – логічних конструкцій і сприймаються так само, як і все інше, з чого складається Богом створений світ, в образній алегорично – символічній чуттєво визначеній формі (Августин, Псевдо-Діонісій Ареопагіт). До IV століття творча діяльність розглядається як приватна форма і розвивається в межах обрядової практики. Згодом творча діяльність стає колективною формою (цьому сприяє початок будівництва церков у вигляді спеціалізованих приміщень з метою колективного їх відвідування).

Відношення людини до природи у Середньовіччі - це не відношення суб'єкта до об'єкту, а скоріш знаходження самого себе у зовнішньому світі, тобто сприйняття космосу як суб'єкта. Категорії мікрокосму і макрокосму краще за усього віддзеркалюють специфіку сприйняття світу середньовічною людиною. Єдність людини з Всесвітом виявляється у пронизуючій їх гармонії. І людиною і світом керує космічна музика, яка виражає гармонію цілого і його частин. Як зазначає Григорій Нісський (IV ст.. н.е.), музика є регулятором душевного стану людини,

структурний принцип, що забезпечує цілісність макро - та мікрокосму через її ретельну працю над своєю щоденною поведінкою. Але музика підпорядковується числу. Тому і в макрокосмі і в мікрокосмі – людині панують числа, які визначають їх структуру і рух. І людина і світ зображуються за допомогою однакових геометричних фігур, які символізують досконалість Божого творіння. Отже, структурний принцип християнського гносису, стає формою творчої діяльності, і розповсюджується на політичне життя. Держава також уподібнювалась організму, а громадяни – його членам (Іоанн Сольтерберійський). Органічна єдність політичного тіла вимагала взаємодії усіх станів, які були на той час. Роздори між ними, з точки зору мислителів середньовіччя погрожували цілісності усього світопорядку.

Християнський символізм «подвоював» світ, надаючи простору новий вимір, яке є невидимим для зору, але яке постигається за допомогою цілої низки інтерпретацій. Намітилась тенденція розповсюдження «чотирьох змістового» тлумачення біблейського тексту. В концепції бенедикця Гвідо із Ареццо і Іоанна Коттона вміння проінтерпретувати текст є невід'ємною якістю інтелектуала середньовіччя. Інтерпретація виступає формою творчої діяльності. Якщо символічне тлумачення Писання залишалось переважно ділом богословів, то символізм церковних приміщень, їх оформлення, все це було спрямовано на те щоб наставити усіх християн в тайнах віри. У IX-X столітті відбувається понятійно-методологічне обґрунтування вищезазначених форм на основі практичного досвіду.

Довгий час сприйняття простору середньовічною людиною сприймалось антропоморфічно, віддзеркалюючи специфічне інтимне відношення людей до природи, яке було характерним для доіндустріальної цивілізації. Розвиток міського населення з новим, більш раціональним стилем мислення починає змінювати це традиційне сприйняття природи. Намічаються тенденції ускладнення практичної діяльності людини, відбувається процес більш активного і цілеспрямованого впливу на оточуюче середовище, який сприяє удосконаленню знарядь праці. Починає відбуватись процес секуляризації функцій творчої діяльності, на основі зв'язку творчості з практичними потребами суспільства.

З поступовим переходом від Середньовіччя до Ренесансу творчість перестає бути колективною діяльністю, творчість стає засобом індивідуального сприйняття і ставлення до колективного досвіду, що дає підстави для розглядання творчості як індивідуальної діяльності.

Це пов'язане насамперед з тим, що зазнаючи важливість колективного досвіду минулого, у добу Ренесансу враховується своєрідність проникнення митця у різноманітність життєвих явищ. Відбувається процес індивідуалізації, який спирається на колективний досвід минулого. Представники ренесансної культури різницю між їх часом і середньовіччям вбачали у знову отриманій майстерності.

В проекції теорії «гострого розуму» (Дж. Маріно, Марко де Гальяно), творча діяльність розглядається як природний дар. «Agudeza» тобто «гострий розум» трактується як акт пізнання невідомого за допомогою миттєвої діючої інтуїції. «Гострий розум» як природний дар сприяє появі безлічі творів майстрів «нового мистецтва».

«Гострий розум» або «геній» розуміється як відповідна здатність, аналогічна творчій здатності бога. Людина — природа — Бог стають як би в один ряд, усі вони божественні, усі вони здатні до творчості і наділені геніальністю. З подібних

концепцій народжувалася творчість італійських мариністів і англійських поетів метафізичної школи.

Нове сприйняття світу і людини отримало у XVII столітті дуалістичну спрямованість, залежно від того, як воно використовувалось. У цьому різноманітному світі природи і людської психіки міг бути підкреслений його ірраціональний, емоційний бік, його ілюзорність, почуттєві якості (концепція П'єра Гасенді, Сфорца Палавічіні). Такий шлях вів до стилю бароко. Але акцент міг бути поставлений і на розумі, що долає пристрасті. Такий шлях вів до класицизму (концепція Р.Декарта). У даному аспекті творча діяльність виступає правом індивідуальної інтерпретації колективного досвіду (Тріссіно, Паоло Бені, Корнель).

Творча діяльність є людською формою прояву природного дару творчості через колективний досвід та теоретичну спадщину природи. У даному аспекті актуальними є поняття «морального почуття» і «божественного ентузіазму» в теорії Шефтсбері, (божественним ентузіазмом наділені герої, державні чоловіки, оратори, поети і навіть філософи). Ідеалом для Шефтсбері є гармонічно розвинена особистість, яка поєднує фізичний, моральний, інтелектуальний розвиток.

Геніальність художника полягає не в майстерності виконання, а в здатності хвилювати, будити за допомогою наслідування глибокі почуття (Дюбо). В теорії Баумгартена загальною відмітною рисою митця виступає екстаз, шаленство, ентузіазм.

Революційні події, які відбулись у Франції у 1789-1795 безумовно вплинули на становлення нових тенденцій розвитку французького мистецтва і усїєї західноєвропейської культури взагалі. Законодавчо закріплена революцією рівність всіх перед законом загострила питання пов'язані з проблематикою визначення людини як особистості у соціально-політичному аспекті. Творчість як найвпливовіший засіб вдосконалення суспільних відносин, повинна бути зорієнтованою на всебічний, поетапний розвиток індивідуальної обдарованості. Дискусія між Вінкельманом і Лессінгом, щодо ідеалу нової людини призводить до нового розуміння людини як борця за свободу, героя, і діяльної людини. Велику роль у процесі виховання людини в контексті соціально – політичного пріоритету відводиться театру.

У представників теорії інтуїтивізму А.Бергсона і Б.Кроче творча діяльність розглядається у контексті питань «естетичної інтуїції» та «сприймальних здібностей духу», що зумовлює здатність митців бачити значно глибше, ніж це роблять звичайні люди, а також ідеї А.Бергсона, щодо «винятковості художника» (митець сам створює дійсність) звідки і трактування творчої діяльності як форми пошуку необхідних і найдійовіших засобів впливу на сучасного глядача. У творчому процесі, на думку А.Бергсона велику увагу потрібно приділяти художньому образу, який є рефлексією світобачення митця. Згідно з цим визначенням, «художній образ притаманний тільки одному митцеві і ніколи не може виникнути у другого» [5, 94].

Проблематикою питань творчої діяльності займалися і представники неотомізму, зокрема Ж.Марітен. «Значні теоретичні можливості пов'язані з неотомістською інваріацією. На відміну від натуралізму та інтуїтивізму, її масштабність виявилась значно ширшою, що дало науковцям підстави фіксувати наявність відповідної орієнтації у творах представників різних європейських країн,

які працювали у різних видах мистецтва: Ж.Руо (Франція, живопис), С.Унсет (Норвегія, література), Ж.Котто (Франція, література, театр, кінематографія), І.Бергман (Швеція, кінематограф, театр), М.Жакоб (Франція, живопис), Л.Вісконті (Італія, кінематограф, оперне мистецтво)» [5, 98].

У контексті дискурсу постмодерну творчість виступає засобом пошуку нових форм самовираження людської активності. Мається на увазі аспект інтертекстуальності, семіотизація культури постмодернізму в аспекті «віртуальності» і «симулякру».

Творча діяльність є механізмом, який сприяє перетворенню лібідозної енергії основних видів мистецтва як метаморфоз сексуальних пульсацій, які дешифруються за допомогою психокритики. У зв'язку з цим на перший план виходять методологічні принципи релятивізації естетичного знання, які відображаються у відповідних естетичних новаціях, мається на увазі концепції Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі, щодо художнього шизоаналізу. Творчість і мистецтво «для Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі - це художня машина, яка виробляє фантазми», «її конфігурація і особливості праці змінюються в залежності від того чи іншого виду мистецтва», наприклад літератури, живопису, музики, театру, кінематографу [4, 99].

Таким чином, у висновку слід зазначити, що творча діяльність, яка є божественною якістю (архаїка) і формою прояву природної властивості матерії, речей, свідомості, виступає у якості атрибутивної характеристики первісної культури. Визначено, що творча діяльність, яка виступає формою суспільного призначення, формою адаптації до соціального буття; зразковою формою соціальної поведінки; формою внутрішнього духовного стану, - характеризує різноманітні етапи соціокультурного розвитку Античності.

Аргументовано, що творча діяльність як - богоугодна справа, як дисципліна, як ідеальний зразок, як чуттєва форма пізнання цього зразку, як приватна та колективна форма, як структурний принцип християнського гносису, - віддзеркалює у культурі Середньовіччя передумови виникнення практичного способу, який поступово відокремлюється від духовного. Визначені форми доводять що творчість виступає формою акумуляції колективного досвіду: від Античності до Відродження.

В аспекті дискурсу Ренесансу творчу діяльність охарактеризовано як форму індивідуалізації колективного досвіду, творчу діяльність як форму рефлексії щодо колективного досвіду, що доводить визначення культури Ренесансу як новаторства в аспекті узагальнення досвіду історії.

Виявлено, що універсальні ідеї виховання творчістю виступають у якості соціально – політичного пріоритету в аспекті розвитку західноєвропейської культури XVII – XVIII ст..

Охарактеризовано творчість як засіб уособлення винятковості, а також як засіб пошуку нових форм самовираження творчої активності (дискурс постмодерну), - що доводить визначення культури XIX –XX ст.. як підґрунтя права на свободу творчої діяльності.

Таким чином, в конкретному історичному періоді, творчість визначається у якості відповідної форми, яка відображає основні етапи соціокультурного розвитку даного історичного періоду. Дослідження зміни даних форм в контексті соціокультурного розвитку свідчить про те, що творчість є чинником соціокультурного розвитку (західноєвропейський контекст).

Список літератури

1. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття [навч. посібник] / Л. Т. Левчук. – К. : Либідь, 1997. – 224 с.
2. Лосев А.Ф. История античной эстетики: Последние века (III-VI века) / А.Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1988. – 447 с.
3. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / А.Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 525 с.
4. Маньковская Н.Б. Эстетика постмодернизма / Н.Б. Маньковская.- СПб. : Алетейя, 2000. - 347с.
5. Оніщенко О.І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання: [монографія] / О.І. Оніщенко. – К. : Вища шк., 2001. – 179 с.
6. Уланова С.І. Нариси історії європейської музичної освіти і виховання: Від античності до початку ХІХ ст / С.І.Уланова. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.
7. Уланова С.І. Творча діяльність як смисложиттєва форма людської активності: європейська модель / С.І. Уланова // Культура і Сучасність. – 2010. - №1. –С. 5-9.

Чумаченко О.П. Творческая деятельность как фактор социокультурного развития (западноевропейский контекст) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2013. – Т.26 (65). – № 4. – С. 265–271.

В статье исследуется творческая деятельность как фактор социокультурного развития (западноевропейский контекст). В конкретном историческом периоде творческая деятельность определяется как определенная форма, отображающая основные этапы социокультурного развития данного исторического периода. Исследование смены данных форм в контексте социокультурного развития свидетельствует о том, что творческая деятельность является фактором социокультурного развития (западноевропейский контекст).

Ключевые слова: творческая деятельность, фактор, взаимовлияние, социокультурное развитие, западноевропейский контекст.

Chumachenko O.P. Creative activity as a factor of sociocultural development (the Western European context) // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philosophy. Culturology. Political sciences. Sociology. – 2013.– Vol. 26 (65). – № 4. – P. 265–271.

This article examines creativity as a factor of socio-cultural development (Western European context). Creativity as the form of self-expression is a fundamental category of development of a person. From the beginning of Antiquity by times of the Renaissance the myth is a basis of formation of anthropological measurements of creative activity. With gradual transition from the Middle Ages to the Renaissance creativity ceases to be collective activity, creativity becomes means of individual perception and the relation to collective experience which gives the grounds to creativity examining as individual activity. The aesthetics of individualism XIX - beginnings XX represents itself as the right for freedom of creative activity. The author sees creativity as a certain form, which displays the main stages of socio-cultural development of a particular historical period. The author examines the changing forms of data and concludes that creativity is a factor of socio-cultural development (Western European context).

Key words: creative activity, factor, interference, socio-cultural development, Western European context.